

PACEA DEMOCRATICĂ ÎN TEORIA RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE

THE DEMOCRATIC PEACE IN THE THEORY OF INTERNATIONAL RELATIONS

[https://doi.org/10.52327/1813-8489.2021.2\(110\).10](https://doi.org/10.52327/1813-8489.2021.2(110).10)
CZU: 327.5

Petru FURTUNĂ,
doctor în istorie, conferențiar universitar,
Academia de Administrare Publică

SUMMARY

The article focuses on the analysis of the theory of democratic peace - one of the most popular and influential ideas in international relations. The theory argues that democracies do not go to war against other democracies, but resolve existing contradictions peacefully. A world, in which there are as many as possible democratic states, is a peaceful world. Thus, the theory encourages and supports democratization in the world, a policy pursued by both the great Western powers and international organizations. Meanwhile, some researchers are critical of the theory of democratic peace and talk about its crisis.

Keywords: democratic peace, democracy, liberalism.

REZUMAT

Articolul se axează pe analiza teoriei păcii democratice - una din cele mai populare și influente idei din relațiile internaționale. Teoria susține că democrațiile nu intră în război împotriva altor democrații, ci rezolvă contradicțiile existente pe cale pașnică. O lume în care există cât mai multe state democratice este o lume mai pacifică. Astfel, teoria încurajează și susține democratizarea în lume, politică purtată atât de marile puteri occidentale, cât și de organizațiile internaționale. În același timp, o parte din cercetători se expun critic asupra teoriei păcii democratice și vorbesc despre criza acesteia.

Cuvinte-cheie: pace democratică, democrație, liberalism.

Printre cercetători domeniului relațiilor internaționale, începând cu a doua jumătate a anilor 90, a devenit destul de populară teoria păcii democratice. Pe scurt, teoria păcii democratice susține că democrațiile nu poartă război între ele, ci rezolvă contradicțiile existente exclusiv pe cale pașnică. Respectiv, o lume în care cât mai multe state au un sistem politic democratic este o lume mai pacifică. În Occident acest postulat a generat un noian de literatură și s-a în-

rădăcinat adânc în mediul mișcării liberale.

În opoziție cu teoria realistă, în care ordinea politică internă a statelor este considerată irelevantă pentru securitatea internațională, teoria păcii democratice asociază stabilitatea și securitatea internațională nu atât cu acordurile geostrategice, cât mai ales cu prezența normelor și instituțiilor liberal-democratice [1].

Precursorul ideii democrației ca și catalizator al păcii universale este considerat filo-

soful german Immanuel Kant, care în eseu său *Zum ewige Frieden* (Despre pacea eternă) apărut în 1795, a pus bazele teoriei păcii între ceea ce filosoful numește „republici” [2]. Potrivit concepției lui Kant, societățile democratice nu lupta între ele.

Politologul român Ionel Nicu Sava identifica principalele teze ale gândirii kantiene care aplicate la mediul internațional ar crea premisele obținerii a ceea ce filozoful german numea pacea perpetuă: [3] nici un stat independent, mare sau mic, nu trebuie să se afle sub dominația altui stat; armatele permanente trebuie să fie abolite cu timpul; nici un stat nu trebuie să intervină prin forță în constituția sau guvernul altor state; constituția civilă a tuturor statelor trebuie să fie republicană; legea națiunilor trebuie să se bazeze pe o federație a statelor libere.

Instrumentele prin care s-ar realiza un asemenea ideal în comunitatea internațională erau identificate cu „libertatea în interiorul statului și arbitrajul (dreptul) în relația dintre state” [4]. Cu alte cuvinte, Kant credea că evoluția societății în conformitate cu supremația legii ar crea premisele pentru o stare de moralitate și echitate în relațiile dintre oameni. Nici un guvern aflat sub controlul poporului nu va intra în război dacă nu va fi obligat să o facă. Experiența politică din sistemul relațiilor internaționale zdruncina aceasta concepție.

De remarcat faptul că și Immanuel Kant a fost suficient de realist atunci când observa că societatea secolului al XVIII-lea nu era pregătită și nici nu putea să realizeze o astfel de pace, dar a crezut că timpurile ulterioare vor fi mai potrivite pentru un asemenea sistem de securitate. [5]. Ilustrul gânditor german a avut dreptate din acest punct de vedere deoarece ulterior concepția sa a stat la baza mai multor scoli de gândire care s-au încadrat în curentul liberal. Filozofia sa a înrăuit gândirea și practica relațiilor internaționale în perioada următoare.

Adeptii acestui curent au evitat să vadă

războiul ca modalitate de a reglementa problemele dintre state cu regimuri de democrație liberală. Ei consideră războiul o boală. “O boală gravă, un cancer al politicii. El este un produs al instinctelor agresive al unor elite nereprezentative” [6]. Acest fapt nu a însemnat că în mod automat reprezentanții acestui curent au negat posibilitatea apariției unui asemenea fenomen chiar în reglementarea unor raporturi dintre state democratice. Însă, în credința lor acesta trebuia să fie un fenomen care să se manifeste extrem de rar [7].

Eliminarea războiului din viața internațională, în opinia adeptilor curentului liberal, se poate realiza prin construirea de regimuri politice democratice, prin promovarea avantajelor comerțului internațional și prin crearea unor mecanisme instituționale cu caracter internațional care să gestioneze pacea și prosperitatea. Securitatea nu trebuie lăsată la discreția unor negocieri bilaterale secrete și a credinței în echilibrul de putere. Oamenii politici și diplomații sunt înzestrați cu rațiune și acționează rațional în practica diplomatică. Acest fapt îi determină să fie uniți de interesul fundamental de a crea o comunitate mondială, bazată pe un sistem al păcii, care poate fi realizat în anumite condiții.

Esențiale sunt evidențierea acestui adevăr fundamental și înființarea instituțiilor, care vor face ordine în anarhia internațională. Educația va înlătura ignoranța și prejudecățile, democrația va împiedica izbucnirea războaielor, iar instituțiile care previn manifestările de violență la nivel național pot fi extinse și la nivel global pentru a soluționa pașnic disputele. Creșterea interdependențelor economice și avantajele comerțului internațional vor face ca războiul să amenințe prosperitatea ambelor părți angajate într-un conflict/război [8].

Această viziune inspirată din paradigma liberală și adoptată de cercetători și mari oameni politici a marcat o cotitură în re-

lațiile internaționale. Viziunea optimistă a liberalismului asupra politicii internaționale se bazează pe trei credințe fundamentale care sunt comune aproape tuturor teoriilor din această paradigmă. În primul rând, liberalii consideră că nu statele ar trebui să fie principalii actori ai scenei internaționale, ci instituțiile și organizațiile cu vocația păcii și securității. În al doilea rând, susțin că în comportamentul statelor în relațiile cu alți actori un rol important îl are organizarea politică internă. Din acest punct de vedere sunt state "bune" și democratice, care vor avea un comportament dictat de respectarea legii și a principiilor morale și state "rele", care sunt de factură autoritară sau dictatoriale și vor promova în raporturile cu alți actori forța și politica de forță. Și, în ultimul rând, aceștia afirmă că pacea și securitatea se pot obține dacă lumea va fi populată cu state "bune".

Această idee a fost promovată, printre alții, de Woodrow Wilson, dar a fost împărțită de o întreagă pleiadă de oameni de știință. Reputația sa de promotor al viziunii liberale s-a construit pe modelul pe care la propus Conferinței de pace de la Paris, care a pus capăt Primului Război Mondial. Acesta a fost creionat încă înainte de sfârșitul conflagrației în nu mai puțin celebrele Fourteen Points [9].

Instrumentul menit a realiza și a menține securitatea colectivă a fost Societatea Națiunilor. Acesta a funcționat pe baza unui Pact negociat de Puterile Aliate și Asociate la Paris și adoptat de Conferința de Pace, la 28 aprilie 1919.

Prin acest document se definea scopul Societății Națiunilor care în esență era dezvoltarea cooperării între națiuni, garantarea păcii și siguranței, precum și eliminarea războiului din relațiile interstatuale. Susținătorii Ligii credeau că aceasta poate să mențină securitatea prin promovarea unor mecanisme politice de tipul conferințelor consacrate dezarmării sau medierii conflictelor dintre state. Edificarea unui sistem de instituții

care să elaboreze norme și reguli de comportament pentru toți actorii din mediul internațional, dar și instrumente de control pentru a obliga la respectarea normelor și regulilor [10].

Aceste reglementări au fost utile în rezolvarea pe cale pașnică a unor diferenduri minore dintre state, cum au fost litigiile de frontieră, dar ele au fost minore în raport cu marile primejdii ce se arătau la orizont [11].

Ideile promovate de adepții liberalismului s-au împotmolit, însă, în practica diplomatică în perioada dintre cele două războaie mondiale, iar Liga Națiunilor nu a trecut testul realității. Mircea Malita crede că începutul sfârșitului acestei instituții a fost marcat de eșecul conferinței de dezarmare din 1932 [12].

După cel de-al Doilea Război Mondial adepții păcii realizată prin instituție cu vocație universală considerau că trebuiau urgent corectate viciile de construcție pe care le-a avut Liga Națiunilor. Așa a apărut pe scena internațională ONU, instituție care a încorporat toate speranțele și toate iluziile școlii liberale. Încă o dată s-a confirmat faptul că în construcția unei arhitecturi mondiale de securitate actorii chemați să o edifice nu sunt preocupați, în primul rând, de cerințele teoretice ale unui anume model sau ideologie ci de interesele de stat pe care le au pe termen scurt sau lung și de experiența istorică prin care un actor sau altul a avut câștig de cauză în a-și promova aceste interese.

Henry Kissinger surprinde cu acuitate acest lucru când analizează pozițiile marilor puteri învingătoare în ceea ce privește viitoarea ordine a lumii și, prin urmare, și mecanismele pe care aceștia le consideră viabile în a o susține. Acesta ajunge la concluzia că "Fiecare dintre învingători vorbea în termenii experiențelor istorice ale țării sale. Churchill voia să reconstruiască tradiționala balanță de putere în Europa. Asta însemna reconstrucția Marii Britanii, a Franței și chiar

a Germaniei învinse astfel încât, împreună cu Statele Unite, aceste state să poată contrabalansa colosul sovietic, de la est. Roosevelt avea în vedere o ordine postbelică în care trei învingători, împreună cu China, să acționeze ca un Consiliu de directori ai lumii pentru a impune pacea împotriva oricărui răufăcător potențial, cel mai probabil fiind după el Germania - o viziune care avea să fie cunoscută drept "Cei Patru Polițiști". Modul lui Stalin de a vedea lucrurile reflecta atât ideologia sa comunistă, cât și politica externă rusă tradițională. El s-a străduit să speculeze victoria țării sale prin extinderea influenței rusești în Europa Centrală și a încercat să transforme țările cucerite de armatele sovietice în zone tampon pentru protejarea Rusiei împotriva oricărei agresiuni germane viitoare" [13].

În perioada contemporană, două dintre cele mai importante nume de care se leagă teza pacifismului democratic sunt Rudolf Joseph Rummel și Michael Doyle, ale căror abordări corespund celor două variante majore ale pacifismului democratic: versiunea monadică (ce susține ideea păcii absolute între democrații) și versiunea diadică (susține ideea unei păci separate între democrații, menținând însă caracterul belicos al democrațiilor în relația cu non-democrațiile).

Rudolf Rummel, profesor de Științe Politice la Universitatea din Hawaii, abordează în lucrarea *Power Kills: Democracy as a Method of Nonviolence* teza păcii democratice. În viziunea acestuia, există două versiuni ale păcii liberale: versiunea războiului, conform căreia democrațiile nu inițiază războaie între ele aproape niciodată și versiunea generală, conform căreia democrația este o metodă de soluționare nonviolentă a conflictelor de interese.

Michael Doyle, profesor de Afaceri Internaționale, Drept și Științe Politice la Universitatea Columbia, tratează în două dintre cele mai importante articole ale sale - *Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs* (1983)

și *Liberalism and World Politics* (1986) - teza pacifismului democratic. Acesta afirmă că statele care adoptă și respectă principiile liberale - egalitatea juridică a cetățenilor, libertatea religiei și presei, guvernarea prin legislaturi reprezentative, proprietatea privată, economia de piață bazată pe principiul cererii și ofertei - se bucură de beneficiile unei păci separate în relație cu alte state democratice, însă sunt dispuse să declanșeze război împotriva statelor non-liberale. Doyle susține că pe plan internațional, democrațiile liberale vor evita să declanșeze război unele împotriva altora datorită faptului că opinia publică nu va accepta acest lucru, dat fiind respectul pentru dreptul altora la independență politică. Deși acesta nu neagă faptul că între democrații pot izbucni, însă le consideră mai degrabă improbabile, date fiind multiplele modalități de rezolvare pe cale pașnică a diferendelor dintre democrațiile liberale [14].

Democrațiile nu luptă între ele; este adevărat, dar ele luptă permanent cu statele nedemocratice. Dar atunci, statele democratice nu pot fi numite pașnice. Unde sunt garanțiile că în viitor ele nu vor lupta între ele?

În privința aceasta există câteva puncte de vedere:

1. liderii statelor democratice sunt responsabili în fața alegătorilor pentru declanșare războaielor, de aceea ei sunt stimulați de a găsi alternative;

2. liderii democrați soluționează problemele interne pe calea negocierilor, dar nu cu armele, procedând în același fel și în politica externă;

3. statele democratice apreciază statele nedemocratice ca o amenințare și luptă cu ele din cauza acelor probleme care, în relațiile dintre democrații ar fi rezolvate prin mijloace pașnice;

4. statele democratice sunt mai prospere decât cele nedemocratice și, de aceea, ele au ce pierde [15].

Toate aceste explicații sunt superficiale,

ele nu descoperă esența fenomenului nou pentru știința politică. Punându-și întrebarea, „de ce regimurile democratice își limitează pretențiile militare doar la adversarii nedemocratici, iar între ele nu luptă?” – politologul Joshua Goldstein constata cu amărăciune: „De fapt, acest lucru nu-l cunoaște nimeni” [16].

Oricum, în urma eforturilor sporite pentru popularizarea acestei idei, teoria păcii democratice a devenit una din cele mai importante postulate ale doctrinei intervenționismului liberal ale SUA.

Modelul ordinii mondiale care să corespundă așteptărilor democrațiilor occidentale după încheierea Războiului Rece, a fost bine exprimat de către președintele SUA, încă din 1990: „Avem viziunea unui nou parteneriat al națiunilor, care transcede Războiul Rece. Un parteneriat bazat pe consultare, cooperare și acțiune colectivă, în special prin intermediul unor organizații mondiale și regionale. George Bush considera că obiectivele parteneriatului constituit în urma încetării Războiului Rece sunt: 1. sporirea democrației; 2. sporirea prosperității; 3. sporirea păcii, 4. reducerea armamentului [17].

În 1993, președintele de atunci al SUA, Bill Clinton, exprima următoarea opțiune: „...Într-o eră a pericolului și oportunității (...) obiectivul nostru prioritar trebuie să fie lărgirea și întărirea comunității internaționale a democrațiilor bazate pe economia de piață [18].

Analizând cele două poziții ale foștilor președinți americani, se poate constata că puterile occidentale au privit noua ordine internațională post-Război Rece ca întemeindu-se pe valorile lor, în special democrație. Ceea ce nu s-a luat în vedere au fost diferențele axiologice între democrațiile occidentale și alte zone ale lumii. Spre exemplu, dacă în raport cu sistemul de valori occidentale, un regim cum este cel din Iran este considerat injust, discreționar și, în consecință - imoral, „...pentru musulmani această organizare este una democratică și

ea ar realiza în cel mai înalt grad idealul de justiție și echitate socială” [19].

Atâta timp cât statul respectiv nu poate fi încadrat în categoria democrațiilor liberale, intervenția este nu doar justificată, ci și necesară. Kant este valabil doar în interiorul comunității statelor democratice. O parte din agenda teoriei păcii democratice a fost transferată pe agenda politică a democrațiilor occidentale și acceptată oficial în politica externă americană. Conceptul lui Doyle privind zona păcii și a democrației și necesitatea de a lărgi această zonă au devenit un obiectiv important în politica externă a SUA. Departamentul de stat îl numește cel de-al treilea pilon al politicii externe americane. Intervențiile din Afganistan și Irak au fost posibile, printre altele, și datorită acestor politici [20].

Referitor la lărgirea ariei democrațiilor pe plan internațional, credem că are dreptate Giovanni Sartori, care menționează: „Din punct de vedere geografic, victoria democrației este circumscrisă lumii modernizate (...) Dar, la începutul anilor 90, starea de fapt este că victoria democrației se oprește, în mare, la granițele Africii, exclude o mare parte a continentului asiatic (China este foarte mare) și se lovește de refuzul țărilor islamice, unde politică și religie, spiritual și temporal sunt totuna. (...) Mai extinsă și mai importantă este victoria democrației ca principiu de legitimitate. Pe acest front nu mai rezistă decât islamul și societățile în care în care tradiționalismul nu s-a corodat încă” [21].

Astfel, speranțele că democrația să devină o valoare universal acceptată au fost zadarnice. Iar intervenția armată în state totalitare pentru a extinde forțat valorile democratice contravine atât ideilor kantiene, cât și tradiției liberale. Mai mult decât atât, istoria recentă a Orientului Mijlociu în special, ne-a evidențiat riscurile semnificative pe care le provoacă eșuarea democrațiilor imature sau pericolul instabilității procesului de democratizare.

BIBLIOGRAFIE

1. Alexandra Gheciu, Relațiile internaționale între istorie, teorie și politici publice. Lecția americană în Politica de Securitate Națională, Concepte, instituții, procese, Editura Polirom, Iași, 2007, p. 67.
2. Benjamin Solomon, Kant's Perpetual Peace: A New Look at this Centuries-Old Quest, in "The Online Journal of Peace and Conflict Resolution".
3. Ionel Nicu Sava, Studii de Securitate, Centrul Roman de Studii Regionale, București, 2005, p. 90.
4. Ibidem.
5. A. Franceschet, Popular Sovereignty or Cosmopolitan Democracy? Liberalism, Kant and International Reform. "European Journal of International Relations" no. 6, 2000, p. 277-302.
6. Mircea Malita, Între război și pace, Editura C.H. Beck, București, 2007, p. 291.
7. Bruce Russett, Counterfactuals About War and Its Absence, in vol. Philip Tetlock, Aaron Belkin (ed.), Counterfactual Thought Experiments in World Politics: Logical, Methodological, and Psychological Perspectives, Princeton: Princeton University Press, 1996, p. 169-178.
8. Stephen M. Walt, International relations: One world, many theories in Foreign Policy, Issue 110, Spring 1998, p. 29.
9. Constantin Hlihor, Istoria secolului XX, Editura Comunicare.ro, București, 2003, p. 37-39.
10. Martin Griffiths, Scoli, curente, gânditori, Editura Ziua, București, 2003, p. 178.
11. Mircea Malita, op., cit., p. 198.
12. Mircea Malita, op., cit., p. 200.
13. <http://ru.scribd.com/doc/239403623/Diploma%C5%A3ia-Henry-Kissinger#scribd>
14. www.unisanet.unisa.edu.au/.../Homepage.asp?
15. Democratic peace theory. http://en.Wikipedia.org/wiki/Democratic_peace_theory
16. Д. Голдстайн. Миф универсал. <http://esquire.ru/war-myths>
17. Dumitru Mazilu, Diplomația. Drept diplomatic și consular, Editura Lumina Lex, București, 2003, p. 24.
18. Dumitru Mazilu, Diplomația. Drept diplomatic și consular, Editura Lumina Lex, București, 2003, p. 24.
19. Nadia Anghelescu, Introducere în islam, Editura Enciclopedică, București, 1993, p. 79.
20. Ionel Nicu Sava, op.cit., pp. 116-118.
21. Giovanni Sartori, Teoria democrației reînterpretată, editura Polirom, Iași, 1999, p. 444.

Prezentat: 04.05.21

E-mail: furtunap@mail.ru